

## PROLEGOMENA: SLUČAJ EXXON VALDEZ

Priredio: dr Dušan Nikolić, redovni profesor Pravnog fakulteta u Novom Sadu

### Nesreća

Supertanker Ekson Valdez (*Exxon Valdez*) je 23. marta 1989. godine u 9 sati i 12 minuta isplovio iz naftnog pristaništa Valdez na Aljasci i krenuo prema Vašingtonu. Lučki pilot je sproveo brod kroz tesnac Valdez po uobičajenoj proceduri. Nakon toga je napustio tanker prepustivši upravljanje kapetanu broda Džozefu Hejzelvudu (*Joseph Hazelwood*). Brod je manevrisao mimo brodske putanje da bi izbegao ledene sante. Kapetan Hejzelvud se jedan sat pre ponoći povukao u svoju kabinu. Svog zamenika Gregorija Kazinsa (*Gregory Cousins*) je ostavio da upravlja kormilarnicom a sposobnog moreplovca Roberta Kejgena (*Robert Kagan*) za kormilom, sa instrukcijom da vrati pravac na ranije dogovorenu tačku. Ekson Valdez nije uspeo da se vrati na redovnu brodsku putanju i udario je u greben Blaj oko 4 sata 24. marta 1989. godine.

Prema zvaničnim izveštajima, tanker je nosio 53,1 miliona američkih galona ( $201 \times 10^3 \text{ m}^3$ ) nafte. Iz broda se u Moreuz princa Vilijama (*Prince William Sound*) izlilo 10,8 miliona galona ( $40.9 \times 10^3 \text{ m}^3$  ili  $9.0 \times 10^6 \text{ imp gal}$ ) Prudou bej (*Prudhoe Bay*) sirove nafte i ona je na kraju pokrila 11.000 kvadratnih milja ( $28.000 \text{ km}^2$ ) okeanske površine. Oko pomenute cifre postoji saglasnost Nadzornog saveta Aljaske za izliv Ekson Valdez (*State of Alaska's Exxon Valdez Oil Spill Trustee Council*), Nacionalne okeanske i atmosferske uprave (*National Oceanic and Atmospheric Administration*), i ekoloških organizacija kao što su Grinpis (*Greenpeace*) i Sijera klub (*Sierra Club*). Neke organizacije, kao što su Branioci života u divljini (*Defenders of Wildlife*), osporavaju zvanične procene, tvrdeći da je prijavljena znatno manja količina izliva. Na početku trećeg dana, nakon što se plovilo nasukalo, oluja je potisla veliku količinu sirove nafte na kamenite obale brojnih plaža u nizu ostrva Najt (*Knight Island Chain*). Smatra se da je to jedna od najvećih pomorskih ekoloških katastrofa izazvanih ljudskim faktorom. Količina izlivena nafte je daleko od vrha liste najvećih izliva nafte u svetu. Međutim, zbog izolovanosti lokacije (kojoj se može pristupiti samo helikopterom ili brodom) preduzimanje potrebnih mera je bilo izuzetno otežano. Sam region je bio životna sredina za losos, morsku vidru, foku i morsku pticu.

### Mere za ublažavanje štetnih posledica

Prvo se čistilo rasprašivom, površinskom i rastvarajućom mešavinom. Privatna kompanija je 24. marta 1989. primenila raspršivač iz helikoptera i kante za raspršivanje. Pošto nije bilo talasa za mešanje raspršivača sa naftom u vodi, primena te mere je obustavljena. Izveden je i jedan probni požar na početku izliva u reonu koji je bio izolovan, uz pomoć pregrade otporne na vatru. Test je prošao relativno uspešno i time se količina otklonjivog taloga smanjila sa 113.400 litara na 1.134, ali zbog nepovoljnog vremena više nije korišćen metod spaljivanja. Mašinsko čišćenje je započeto ubrzo posle toga korišćenjem pregrade i skidača, ali skidači nisu bili na raspolaganju tokom prvih 24 časa nakon izliva i gusta nafta i morska trava su začepili opremu.

Ekson je mnogo kritikovan zbog spore reakcije nakon nezgode i Džon Devens (*John Devens*), gadonačelnik Valdeza, je izjavio da se njegova opština osećala izneverenom zbog neadekvatnog reagovanja kompanije na krizu. U saradnji s Obalskom stražom Sjedinjenih Država koja je

zvanično vodila operaciju, Ekson je predvodio čišćenje koje je po trošku, veličini i temeljnosti premašilo sva ranija čišćenja izliva nafte. Preko 11.000 građana Aljaske, zajedno sa radnicima Eksona, radilo je u čitavom regionu da bi se obnovila životna sredina.

### **Čišćenje nakon izliva nafte**

Pošto je u Moreuzu Princa Vilijama bilo više kamenitih pećina u kojima se nataložila nafta, doneta je odluka da se čišćenje obavi uz pomoć vrele vode pod visokim pritiskom. Međutim, tim postupkom su istovremeno izmešteni i uklonjeni mikrobakterijski organizmi na obali, od kojih su mnogi (npr. plankton) osnova obalnog lanca ishrane, dok drugi (npr. neke bakterije i gljive) imaju sposobnost biodegradacije nafte. Istovremeno, naučnici su savetovali, a postojao je i pritisak javnosti, da se očisti sve. Uprkos ekstenzivnom čišćenju, studija koja je izvedena od strane Nacionalne okeanske i atmosferske uprave ukazala je da je od početka 2007. godine više od 26 hiljada američkih galona (22.000 imp gal/98.000 L) preostalo u peskovitom tlu zagađene obale i da se smanjuje po stopi od manje od 4 % godišnje.

Godine 1992. Ekson je objavio video snimak pod nazivom: "Naučnici i izliv nafte na Aljasci". Video snimak je poslat školama sa naznakom: "Video snimak za učenike". Kritičari tvrde da video snimak predstavlja netačno prikazivanje procesa čišćenja.

### **Ekološke posledice**

Temeljno su izučavane kako kratkoročne tako i dugoročne posledice izliva nafte. Na hiljade životinja je odmah uginulo. Po nekim procenama od 250.000 do 500.000 morskih ptica, najmanje 1.000 morskih vidri, oko 12 rečnih vidri, 300 foka, 250 beloglavih orlova i 22 orka kitova. Osim toga uništeno je milijardu lososa i ogromne količine jaja haringe. Zbog temeljnog čišćenja, već godinu dana kasnije preostalo je malo vidljivih dokaza na mestima koja posećuju ljudi. Međutim, posledice izliva se mogu osetiti i danas. Ukupan pad u populaciji se može primetiti kod raznih okeanskih životinja, uključujući i smanjeni rast u populaciji ružičastog lososa. Kod morskih vidri i pataka se primećuju više stope smrtnosti u godinama koje su usledile, delom zato što su konzumirale plen iz zagađenog tla i zbog konzumacije naftnih taloga prilikom čišćenja sopstvene dlake.

Skoro 15 godina nakon izliva, ekipa naučnika sa Univerziteta u Severnoj Karolini utvrdila je da efekti traju mnogo duže nego što se očekivalo. Ekipa je procenila da će nekim sredinama na obali trebati i do 30 godina da se obnove. Ekson mobajl demantuje bilo kakvu zabrinutost o tom pitanju, iznoseći očekivanja da preostali deo neće prouzrokovati bilo kakve dugotrajne ekološke posledice, a na osnovu zaključaka 350 studija, ocenjenih od strane kolega iz struke. Međutim, u studiji naučnika iz NOAA je zaključeno da zagađenje može da proizvede hroničnu izloženost niskog nivoa, da spreči opstanak života na mestima na kojima je zagađenje veće i da smanji karakter divljine područja.

### **Ekonomske posledice po lokalnu zajednicu**

Godine 1991, nakon kolapsa lokalne morske populacije (posebno školjki, haringi i foka) indijanska grupa Čugač (*Chugach*) je bankrotirala.<sup>[27]</sup>

Na osnovu nekoliko istraživanja koje je finansirala država Aljaska, izliv je imao kratkoročne i dugoročne ekonomske posledice. Tu se ubraja gubitak rekreativnog ribolova, smanjenog turizma i procene nečega što ekonomisti nazivaju egzistencijalnom vrednošću (*existence value*), što čini vrednost čistog Moreuza princa Vilijama za javnost.

### **Sudski spor (parnica)**

Godine 1994, u slučaju Bejker protiv Eksona (*Baker v. Exxon*), porota u Enkridžu (*Anchorage*) je dodelila 287 miliona dolara za stvarnu štetu i 5 milijardi za kaznenu odštetu. Iznos kaznene odštete je bio jednak jednogodišnjem prihodu Eksona u to vreme.

Ekson je uložio žalbu na presudu i Žalbeni sud Sjedinjenih Država 9. okruga (*9th U.S. Circuit Court of Appeals*) je naredio sudiji Raselu Holandu (*Russel Holland*) da smanji kaznenu odštetu. Dana 6. decembra 2002. godine, sudija je proglasio da je smanjio odštetu na 4 milijarde, i zaključio da je taj iznos opravdan predmetnim činjenicama i da nije prekomeran. Ekson je ponovo uložio žalbu i predmet se vratio u sudnicu da bi bio razmotren u svetlu nedavne odluke Vrhovnog suda u sličnom predmetu, što je sudiju Holanda navelo da povisi odštetu na 4,5 milijarde dolara, na koju je još trebalo dodati kamatu.

Nakon još žalbi i usmene argumentacije koju je saslušao, Žalbeni sud 9. okruga je 27. januara 2006. godine doneo odluku da se iznos smanji na 2,5 milijardi. Sud se tada pozvao na nedavno donetu odluku Vrhovnog suda u vezi sa ograničenjem kaznene odštete.

Ekson je ponovo uložio žalbu. Dana 23. maja 2007. godine, Žalbeni sud 9. okruga je odbio zahtev Ekson mobajla za treće saslušanje i ostavio na snazi svoju odluku da Ekson duguje 2,5 milijardi dolara za kaznenu odštetu. Ekson je zatim uložio žalbu pred Vrhovnim sudom, koji je prihvatio predmet. Dana 27. februara 2008. godine, Vrhovni sud je slušao usmenu argumentaciju u trajanju od 90 minuta. Sudija Semjuel Alito (*Samuel Alito*), koji poseduje između 100.000 i 250.000 dolara akcija u Eksonu, se izuzeo iz predmeta. U odluci izdatoj 25. juna 2008. godine, sudija Dejvid Sauter (*David Souter*) je izneo presudu suda, poništio odluku za odštetu od 2,5 milijardi i vratio predmet nižem sudu, smatrajući da je odšteta bila prekomerna u odnosu na pomorski *common law*. Postupci Eksona su ocenjeni kao "gori od nehata ali bez zle namere." Odluka je ograničila kaznenu odštetu na nadoknadu za učinjenu štetu, što u ovom predmetu iznosi 507,5 miliona dolara. Neki ugledni pravници, kao što je predsednik Pravosudnog odbora Senata Petrik Dž. Lihi (*Patrick J. Leahy*) su osudili odluku kao "još jednu u nizu predmeta kojim je ovaj Vrhovni sud pogrešno protumačio namere Kongresa u korist velikih korporacija."

Ekson je nadoknadio veliki deo troškova čišćenja i pravnih troškova kroz osiguranje vezano za nasukavanje Eksona Valdeza. Isto tako, 1991. godine, Ekson je izvršio tiho, odvojenu finansijsku nagodbu o odšteti sa grupom proizvođača morskih plodova poznatim kao "Sedmorica iz Sijetla" (*Seattle Seven*) za posledice nesreće na industriju morskih plodova Aljaske. Nagodbom je "Sedmorici iz Sijetla" odobreno \$63,75 miliona dolara, ali je utvrđeno da će kompanija morati da vrate skoro svu kaznenu odštetu koja je odobrena u drugim parnicama. Drugi tužiocu su prigovorili na ovaj tajni aranžman, i kad je obelodanjen, sudija Holand je presudio da je trebalo da Ekson obavesti porotu na početku da je postojala nagodba da bi porota mogla znati tačno koliko Ekson treba da plati.

## **Uzrok nesreće: ljudski faktor**

Uzrok incidenta je istraživao od strane Nacionalnog odbora za bezbednost u prevozu (*National Transportation Safety Board*), koji je odredio četiri sledeća faktora koji su doprineli nasukavanju broda: 1. pomoćnik kapetana nije pravilno manevrisao brodom, što se verovatno desilo zbog umora i preopterećenosti na poslu; 2. kapetan nije preduzeo navigacijsko izviđanje, zbog toga što je bio pod uticajem alkohola; 3. brodska kompanija Ekson (*Exxon Shipping Company*) nije vršila nadzor nad kapetanom i nije obezbedila dovoljno odmornih članova posade za Ekson Valdez; 4. obalska straža Sjedinjenih Država nije obezbedila efektivan sistem za praćenje saobraćaja plovila. Odbor je sačinio nekoliko preporuka, kao što su promene u modelu rada posade Eksona radi odstranjivanja uzroka nezgode.

## **Reakcija države: novi propisi i novi standardi**

U odgovoru na izliv, Kongres Sjedinjenih Država je usvojio Zakon o naftnom zagađenju iz 1990. godine (*Oil Pollution Act of 1990 (OPA)*). Ovaj zakonodavni akt sadrži klauzulu kojom se zabranjuje bilo kom plovilu koje je prouzrokovalo izliv nafte od preko jednog miliona američkih galona (3.800 m<sup>3</sup>) posle 22. marta 1989. godine, na bilo kom morskom području, da radi u Moreuzu Princa Vilijama.

Tanker Ekson Valdez je vučen do San Dijega, gde je stigao 10. jula. Popravke su počele 30. jula. Oko 1.600 kratkih tona (1.500 t) čelika je izvađeno i zamenjeno. Juna 1990. godine, brod cisterna je preimenovan u S/R Mediteran (*S/R Mediterranean*) i napustio je luku nakon 30 miliona dolara utrošenih na popravkama. Plovilo je trenutno u vlasništvu Si river meritajm (*SeaRiver Maritime*), kompanije koja je u potpunosti u vlasništvu Ekson mobajla (*ExxonMobil*).

Aprila 1998. godine, kompanija je u okviru tužbe protiv federalne Vlade predstavila argument da bi brodu trebalo odobriti povratak u vode Aljaske. Ekson je tvrdio da je OPA faktički ukaz o lišavanju prava (*bill of attainder*), regulativa koja je nepravično uperena samo protiv Eksona. Godine 2002. Žalbeni sud 9. okruga je presudio protiv Eksona. Od 2002. godine, OPA-om je sprečeno da 18 brodova ulazi u moreuz princa Vilijama.

OPA isto uspostavlja raspored za postepeno uvođenje dizajna sa duplim brodskim koritom, što će obezbediti dodatni sloj između cisterni sa naftom i okeana. Iako duplo korito verovatno ne bi sprečilo katastrofu Valdeza, na osnovu studije Obalske straže procenjeno je da bi smanjilo količinu izlivena nafte za 60 odsto.

## **Reakcija lokalnih vlasti: nova procedura**

Posle izlivanja, guverner Aljaske Stiv Kauper (*Steve Cowper*) je izdao izvršnu direktivu kojom je uvedena obaveza da dva remorkera prate svaki brod cisternu koji ide iz Valdeza kroz Moreuz Princa Vilijama do Hičinbruka (*Hinchinbrook Entrance*). Dok se plan razvijao tokom 90 godina XX veka, jedan od dvaju rutinskih remorkera je zamenjen tzv. vozilom za praćenje i odgovor (*Escort Response Vehicle (ERV)*) dužine 64 m. Većina brodova cisterni u Valdezu i dalje ima samo jedno korito, ali je Kongres usvojio pravila kojim je obavezno da svi brodovi-cisterne imaju dupla korita do 2015. godine.\*

---

\* V: Exxon Valdez oil spill, from Wikipedia. (GNU Free Documentation License) i tamo navedene izvore.